

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРА РОЗВИТКУ**

**NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN
INTEGRATION VECTOR OF DEVELOPMENT**

Акцентовано, що сьогодні Україна стоїть перед важким вибором: як забезпечити захист національних інтересів та цінностей за наявності значної кількості зовнішньополітичних та внутрішньополітичних загроз та викликів. Уточнено, що досягнути зазначеного можливо шляхом формування виваженої та стратегічно-планової політики у сфері національної безпеки, особливостям якої присвячено це наукове дослідження.

Уточнено, що глобальна безпека є станом урегульованості цивілізаційних процесів, пов'язаних з особистою безпекою людини та глобальними потребами і цінностями людства за якого мінімізований негативний вплив викликів та загроз світовому безпековому середовищу. Вона має два різновиди: міжнародна безпека (договірна) та національна безпека кожної окремо взятої країни. Під національною безпекою України слід розуміти стан урегульованості суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією системи активізованих механізмів втілення, охорони, захисту та збереження національних інтересів та цінностей України.

Узагальнено, що суспільний розвиток передбачає необхідність встановлення правопорядку та забезпечення стану спокою як на підконтрольній території конкретної країни, так і в глобальному цивілізаційному вимірі. Сучасні виклики вимагають нового та ширшого розуміння національної безпеки – такого, яке полегшує координацію між внутрішньою та зовнішньою політикою, а також різними підвидами національної безпеки – економічною, екологічною, військовою, безпекою охорони здоров'я тощо.

Відзначено, що відсутність ефективних державно-політичних рішень, стрімкі технологічні зміни, деструктивна пропаганда, слабкість системи охорони здоров'я, брак фінансових ресурсів та інші негативні фактори та виклики становлять загрозу для національної безпеки України майже на рівні з проблемою російської агресії щодо України. Відповідно необхідність формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України, враховуючи вітчизняний євроінтеграційний курс та сучасні реалії тривалого військового протистояння з Російською Федерацією наразі є над актуальним завданням.

Ключові слова: *безпечне середовище, глобальна безпека, євроінтеграція, кооперація, національна безпека, співпраця, цивілізаційний розвиток.*

It is emphasized that today Ukraine faces a difficult choice: how to ensure the protection of national interests and values in the presence of a large number of foreign and domestic political threats and challenges. It is specified that this can be achieved by forming a balanced and strategic planning policy in the field of national security, the features of which are devoted to this scientific study.

It is clarified that global security is a state of regulation of civilization processes related to the personal security of a person and the global needs and values of humanity, in which the negative impact of challenges and threats to security in the world environment is minimized. It has two varieties: international security (contractual) and national secu-

city of each individual country. The national security of Ukraine should be understood as the state of regulation of public relations associated with the implementation of a system of activated mechanisms for realization, protection and preservation Ukraine's interests and values.

In general, public development implies the need to establish law and order and ensure peace both in the controlled territory of a specific country and in the global civilization dimension. Modern challenges require a new and broader understanding of national security – facilitating coordination between domestic and foreign policy, as well as various subspecies of national security – economic, ecological, military, health security, etc.

It is noted that the lack of effective state-political decisions, rapid technological changes, destructive propaganda, the weakness of the health care system, lack of financial resources and other negative factors and challenges represent a threat to the national security of Ukraine almost on the same level as the problem of Russian aggression against Ukraine. Accordingly, the need to form an administrative and legal mechanism for ensuring Ukraine's national security, taking into account the domestic European integration course and the modern realities of a long-term military confrontation with the Russian Federation, is an urgent task.

Key words: *civilization development, cooperation, European integration, global security, national security, safe environment.*

Постановка проблеми. Кожна особа прагне жити в таких умовах, коли небезпека фізичного, психічного, соціального, економічного існування зведена до мінімуму. Відомий данський філософ Серен К'єркегор ще в XIX столітті писав: «Безпечних часів немає». Тому, в будь-якому суспільстві завжди високо цінують можливість жити без ризиків і небезпек. Безпека є абсолютною цінністю, вона має універсальний характер і визнається як фундаментальною всім людством. Особливо це відчувається в періоди соціальних потрясінь, епідемій, воєн, терористичних актів [1].

Сьогодні Україна стоїть перед важким вибором: як забезпечити захист національних інтересів та цінностей за наявності значної кількості зовнішньополітичних та внутрішньополітичних загроз та викликів. Досягнути зазначеного можливо шляхом формування виваженої та стратегічно-планової політики у сфері національної безпеки, особливостям якої присвячено це наукове дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізована тематика має свій опосередкований вияв у межах праць таких вчених як: Т. Авакян, К. Антонюк, В. Грубов, Д. Корнієнко, О. Малиновська, О. Семенюк, О. Тагліна тощо. Однак безпосередньо до предмета цього дослідження їхні наукові праці звернені не були.

Виклад основного матеріалу. Слід відразу уточнити, що національна безпека в більшості міжнародних та європейських актах описується як здатність держави забезпечувати захист загалом та своїх громадян – зокрема. Однак, починаючи із кінця 90-х років XX століття з'явилися обґрунтування необхідності зміни парадигми безпеки, де безпека конкретної людини є пріоритетною.

Так, наприклад, Комісія з безпеки людини (The Commission on Human Security), яка була створена у січні 2001 року у відповідь на заклик Генерального секретаря ООН на саміті тисячоліття 2000 року за світ, «вільний від потреб» і «вільний від страху» у своєму рамковому документі «Безпека людини в теорії та практиці. Застосування концепції безпеки людини та Цільовий фонд ООН з безпеки людини» [2] проголосила про необхідність переходу до нової парадигми безпеки. У вказаному документі було визначено, що глобальна безпека тісно пов'язана з особою безпекою людини і характеризується наступними факторами:

– по-перше, це відповідь на складність і взаємозв'язок як старих, так і нових загроз безпеці – від хронічної та постійної бідності до етнічного насильства, торгівлі людьми, зміни клімату, пандемій, міжнародного тероризму та раптових економічних і фінансових спадів. Такі загрози мають тенденцію набувати транснаціональних вимірів і виходити за межі традиційних уявлень про безпеку, які зосереджені лише на зовнішніх військових агресіях [2, с. 6];

– по-друге, це комплексний підхід, який використовує широкий спектр нових можливостей для комплексної боротьби з такими загрозами. Загрози особистій безпеці людини неможливо подолати лише звичайними механізмами. Натомість вони вимагають нового консенсусу, який визнає зв'язки та взаємозалежність між розвитком, правами людини та національною безпекою [2, с. 6].

Тобто глобальна безпека виникла з необхідності протистояти природним явищам чи катастрофам, а також різним видам людської діяльності, зокрема глобалізації. Вони створюють фактори з якими жоден національний апарат безпеки не в змозі впоратися самостійно, а отже – необхідною є міждержавна співпраця. Глобальний взаємозв'язок і взаємозалежність між державами, які світ відчував і продовжує відчувати після закінчення холодної війни, змушує держави кооперуватися та співпрацювати.

І як вірно зазначив О. Семенюк, не зважаючи на намагання світового співтовариства поставити безпеку людини на перше місце, сучасна архітектура безпеки характеризується її глобалізацією, що передбачає нівелювання ролі кордонів міжлюдських, інформаційних, економічних обмінів. Окрім, безумовно, позитивного впливу цих процесів на розвиток світового господарства, транспарентність кордонів відкриває також шлях вільному поширенню різних ризиків і загроз, унаслідок чого міжнародні системи безпеки не в змозі покладатися на державні кордони як засоби стримування загроз чи локалізації їх джерел [3]. У цьому аспекті важливо звернути увагу на міграційні процеси, які, на думку О. Малиновської [4, с. 54–57], з одного боку, становлять серйозні виклики національній, суспільній, особистій безпеці (приплив іноземців, вплив власних громадян; деградація навколишнього середовища; культурні загрози; наркоманія, злочинність; нелегальна міграція) а з іншого – за наявності ефективної міграційної політики створюють передумови для розвитку (зниження напруження на ринку праці, приплив капіталу завдяки переказам зароблених за кордоном коштів) [5, с. 41].

Таким чином, хоч теоретично між двома концептуальними термінами «глобальна безпека» і «національна безпека» існує межа, однак вона не має чітких рамок для їхнього розмежування. Швидше, вони мають симбіотичні стосунки, хоч і обмежуються особливостями глобальної безпеки, яку держави не мають можливості врегулювати в односторонньому порядку.

Отже, за нашим баченням глобальна безпека є станом урегульованості цивілізаційних процесів, пов'язаних з особистою безпекою людини та глобальними потребами і цінностями людства за якого мінімізований негативний вплив викликів та загроз світовому безпековому середовищу. Доцільно вважати, що глобальна безпека має два різновиди: міжнародна безпека (договірна) та національна безпека кожної окремо взятої країни.

Відповідно, під національною безпекою України слід розуміти стан урегульованості суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією системи активізованих механізмів втілення, охорони, захисту та збереження національних інтересів та цінностей України.

Щодо євроінтеграційних процесів та їхнього впливу на рівень забезпечення національної безпеки України необхідно відмітити, що значний вплив мали і надалі продовжують мати особливості взаємовідносин спочатку між Радянським Союзом і західними державами, а потім між цими країнами та Російською Федерацією.

Оскільки «Ліберальна революція», яка у 90-х роках минулого століття охопила країни посткомуністичного і пострадянського простору, виокремила в політиці європейського безпекотворення два взаємопов'язаних процеси, то з одного боку відбувається демократизація простору безпеки ОБСЄ, а з іншого – між сторонами європейського процесу безпекотворення США, ЄС і Росією продовжується непростий діалог з метою пошуку взаємоприйнятних рішень щодо форм і моделей європейської безпеки у XXI столітті. Надія щодо привнесення демократичних принципів до поновленого діалогу почала зникати з початком югославської (1990) кризи. До того ж політика розширення НАТО на Схід, розміщення елементів американської системи протиракетної оборони в Польщі і Чехії та дії Росії щодо призупинення Договору про звичайні збройні сили в Європі на своїй території остаточно встановили відносини недовіри між Росією і Заходом щодо відвертості задекларованих намірів. Наслідком такого суперечливого поєднання політичних стратегій став європейський парадокс: політика лібералізації як основа нового курсу миро- і безпекотворення не лише не позбавила Європу духу військового протистояння, а перевела відносини «Захід – Схід» з виміру «холодної війни» у вимір «холодного миру» [6; 7; 8].

Сучасний простір безпеки ОБСЄ можна визначити як нестійку систему, яку формують: головні актори – Сполучені Штати Америки, Європейський Союз і Росія; структури безпеки (НАТО, ОДКБ); зв'язки між ними (міжнародні і міждержавні договори, угоди та домовленості, принципи ОБСЄ); інституції партнерської співпраці та діалогу (Постійна спільна рада НАТО – Росія, Рада євроатлантичного партнерства, Комісія Україна – НАТО, Група середземноморської співпраці, Програма Партнерство заради миру); стратегії європейського безпекотворення США, ЄС і Росії. При цьому НАТО і ЄС є віддзеркаленням «кооперативної» форми безпеки і матеріалізуються на єдиних методологічних засадах – «від спільних цінностей до спільної мети». Такий

принцип побудови перетворює ці структури безпеки у корпоративні середовища [7]. І така архітектура безпекового середовища показала свою неспроможність або неготовність протистояти імперським амбіціям Російської Федерації.

Таким чином, попри гарантії безпеки від багатьох країн в обмін за відмову України від ядерної зброї, проголошений нею євроінтеграційний курс не надали того рівня безпеки, яка б убезпечила її від територіальних зазіхань Російської Федерації. Ліберальний курс Європи, її залежність від енергоресурсів Російської Федерації призвели до такого рівня ескалації, якого не було за часів Другої Світової війни.

Слід розуміти, що глобальне співтовариство отримус вигоду від постійної взаємодії та плідної співпраці між державами, оскільки збільшення процесів взаємодії сприяє зміцненню довіри та їхньої впевненості (впливу) на світовій арені. Відповідно, порушення національної безпеки конкретної країни може стати проблемою для глобальної безпеки. Тому в інтересах усіх, щоб жоден виклик національній безпеці не переріс у глобальну проблему.

В цьому напрямку Україна ще з моменту проголошення своєї незалежності демонструвала своїми діями готовність до взаємодії та співпраці на засадах рівного партнерства із ЄС та НАТО.

Намір України розбудовувати відносини з ЄС був вперше проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» [9]. Відносини між Україною та ЄС були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуючої в ЄС країни, у своєму листі від імені ЄС офіційно визнав незалежність України. Надалі стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС [10], яку схвалено 11 червня 1998 року, та Програмі інтеграції України до ЄС [11], схваленій 14 вересня 2000 року. В ній була проголошена довготермінова стратегічна мета – європейська інтеграція України [12].

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [13]. З 1 листопада 2014 року здійснювалося її тимчасове застосування. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності 1 вересня 2017 року. Це міжнародно-правовий документ, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції [12].

Якщо національну безпеку України розглядати як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз», як це визначено в рамковому Законі України «Про національну безпеку», то стає зрозумілим, що без спільних зусиль як національних інституцій, так і європейських в сучасних умовах складно досягти належного стану убезпеченості.

У пункті 22 «Стратегії національної безпеки України», затвердженого Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 одним із джерел загроз незалежності України, її суверенітету і демократії визнано недостатню ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики [14]. Таким чином, відсутність ефективних державно-політичних рішень становить загрозу для національної безпеки України.

Також зазначимо, що ще у тексті попередньої редакції Стратегії національної безпеки (п. 4.2.) розробка ефективних рішень також проголошувалася «пріоритетом політики національної безпеки» [15]. Крім зазначеного, розбудова має здійснюватися у межах оборонної реформи та одночасно з реформуванням адміністративної системи на основі наявних затверджених доктрин, концепцій і стратегій, аналізу накопиченого вітчизняного та позитивного європейського досвіду діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, як це зазначено у п. 58 та 63 чинної редакції Стратегії національної безпеки [15; 16].

Аналіз цілей політичного діалогу, зазначених в Угоді, Законі України «Про національну безпеку» та інших нормативно-правових актів, що регулюють питання забезпечення національної безпеки, свідчить також про необхідність визначення подальших кроків державної влади, насамперед у напрямі поглиблення політичної асоціації, сприяння міжнародній стабільності й безпеці, посилення співробітництва з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, досягнення миру й стабільності на Європейському континенті, зміцнення поваги до верховенства права, демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, консолідації внутрішніх політичних реформ [13]. Зважаючи на зазначене, а також те, що Конституція України проголосила безпеку людини найвищою соціальною цінністю, доцільно визначити безпекову політику України одним із важливих елементів у структурі євроінтеграційної політики України [17, с. 126].

Отже, актуальним наразі є розбудова адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки враховуючи вітчизняний євроінтеграційний курс та сучасні реалії тривалого військового протистояння з Російською Федерацією.

Висновок. Суспільний розвиток передбачає необхідність встановлення правопорядку та забезпечення стану спокою як на підконтрольній території конкретної країни, так і в глобальному цивілізаційному вимірі. Сучасні виклики вимагають нового та ширшого розуміння національної безпеки – такого, яке полегшує координацію між внутрішньою та зовнішньою політикою, а також різними підвидами національної безпеки – економічною, екологічною, військовою, безпекою охорони здоров'я тощо.

Відсутність ефективних державно-політичних рішень, стрімкі технологічні зміни, деструктивна пропаганда, слабкість системи охорони здоров'я, брак фінансових ресурсів та інші негативні фактори та виклики становлять загрозу для національної безпеки України майже на рівні з проблемою російської агресії щодо України. Відповідно необхідність формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України, враховуючи вітчизняний євроінтеграційний курс та сучасні реалії тривалого військового протистояння з Російською Федерацією наразі є над актуальним завданням.

Література:

1. Тагліна О. В. Основи здоров'я : підр. для 9-го кл. Харків, Ранок, 2017. 160 с.
2. Human security in theory and practice: Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. *United Nations Trust Fund for Human Security*. URL: <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>
3. Семенюк О. Нова архітектура європейської безпеки : тенденції, виклики, перспективи. *International Review. ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – ЄС: В пошуках нової системи європейської безпеки*. 2009. № 3(11). С. 4–14.
4. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. К. : НІСД, 2018. 472 с.
5. Антонюк К. І. Забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції: теоретико-методологічні основи та прикладні аспекти : монографія. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2020. 452 с.
6. Musarrat, Jabeen. Governance Divide. *Pakistan Horizon*, 2003. Vol. 56, No. 4.
7. Грубов В. М. Ліберальна парадигма в формуванні європейської колективної безпеки ХХІ століття : автореф. дис... д-ра політ. наук : 21.01.01. Рада національної безпеки та оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К., 2008. 34 с.
8. Segun Osisanya. National Security versus Global Security. *United Nations*, 2020. URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>
9. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-ХІІ (втратила чинність). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>
10. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>
11. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента від 14.09.2000 р. №1072/2000. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>
12. Історія становлення відносин Україна-ЄС. *Міністерство юстиції України офіційний сайт*, 2020. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-stanovlennya-vidnosin-ukraina-es>
13. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародна угода від 27.06.2014 р. № 984 011. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80#Text>

15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paraп2_#п2

16. Корнієнко Д. М. Актуальність проблеми визначення сутності адміністративно-правового забезпечення для службово-бойової діяльності Національної гвардії України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія юридична, 2020. Том 26. С. 128–133.

17. Авакян Т. А. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*, 2015. № 4 (97). С. 125–133.